

JAMOAT XAVFSIZLIGIDA SANITARIYA EPIDIMIOLOGIK TAXDIDLAR TUSHUNCHASI VA HUQUQIY TABIATI

Nurmatov Dilshodjon Tursunmurod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat Xavfsizligi universiteti

Tel.raqam: 91 691 20 44

Email: dilshodjonnurmatov2@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada , sanitariya-epidemiya masalalarida aholining xotirjamligini va radiatsiya xavfsizligini ta'minlash, davlat sanitariya nazorati bu sanitariya qonunlarini buzilishini oldini olish, aniqlash va ularga chek qo'yishga qaratilgan sanitariya-epidemiologiya xizmatlari, Epidemiologiya yondashuvini, jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi ilg'or xorijiy va milliy tajribalar haqida so'z yuritildi.

Kalit so'zlar: sog'lomlashtirish , tashkiliy tadbirlar majmui, infeksiyalar, gigiyena normativlari, Valter Gesse, epidemiologiya, mikrobiologiya, yuqumli va parazitlar kasalliklar ilmiy-amaliy tibbiyot markazi, L.M. Isayev, tibbiy parazitologiya ilmiy-tadqiqot instituti.

Sanitariya-epidemiya masalalarida aholining xotirjamligini va radiatsiya xavfsizligini ta'minlash sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi, odamning qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqini hamda u bilan bog'liq boshqa huquqlarini va ularni amalga oshirish kafolatlarini mustahkamlaydi. Davlat sanitariya nazorati bu sanitariya qonunlarini buzilishini oldini olish, aniqlash va ularga chek qo'yishga qaratilgan sanitariya-epidemiologiya xizmatining faoliyatidir. Sanitariya-epidemiya masalalarida aholining xotirjamligini ta'minlashning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat: atrof muhitni sog'lomlashtirish, ovqatlanishni, mehnat, turmush, dam olish, ta'lim-tarbiya berish sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan qonunchilik, sanitariya holatini yaxshilash va epidemiyaga qarshi tashkiliy tadbirlar majmuini amalga oshirish asosida odamning salomatligini saqlash va mustahkamlash huquqlarini kafolatlash; xalq xo'jalik obyektlari, texnologiya uskunalari va asboblarini, transport vositalarini rivojlantirish, joylashtirish, loyihalash, qurish va ishga tushurish chog'ida atrof muhit omillari aholi salomatligiga zararli ta'sir ko'rsatishining oldini olishga qaratilgan faoliyatining ustivorligini ta'minlash; aholining sanitariya madaniyati darajasini oshirish; sanitariya holatini yaxshilash va epidemiyaga qarshi tadbirlarni ishlab chiqish va ijtimoiy faoliyatning majburiy qismi sifatida amalga oshirish;

mulkchilikning shaklidan qat'i nazar, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, birlashmalar va alohida shaxslarning sanitariya normalariga, gigiyena normativlariga rioya qilmaslik hamda sanitariyaga doir va epidemiyaga qarshi tadbirlarni amalga oshirmaslik natijasida aholining salomatligiga va atrof muhitga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash; sanitariya normalari, qoidalariga rioya etilishi va sanitariya-gigiyena tadbirlari amalga oshirilishi ustidan davlat sanitariya nazoratini amalga oshirish.

Xalqaro tibbiy-sanitariya qoidalari 2005 yilda Jahon sog'liqni saqlash assambleyasining 55 sessiyasida qabul qilingan. Ularning qo'llanish sohasi va maqsadi kasalliklarning xalqaro miqyosda tarqalishining oldini olish, ulardan himoyalash, ularga qarshi kurashish va aholi sog'ligini saqlash uchun xavflarga mos keladigan hamda xalqaro sayohat va savdo-sotiqqa halaqit qilmaydigan jamoat sog'ligini saqlash bo'yicha choralar ko'rishdan iboratdir.

Kasallik zichligi - bu aholining bir kishiga to'g'ri keladigan kasallik xavfi ostida o'tkazgan vaqtga (odam vaqtiga) bo'lingan yangi holatlar soni ; kasalliklar o'rniga boshqa aniqlangan hodisalar ham ko'rib chiqilishi mumkin . Kasallik darajasi populyatsiyada yangi kasalliklarning paydo bo'lishining o'lchovidir . Insidans darajasining teskarisi- bu kasallik rivojlanishining o'rtacha vaqti . INFEKTSION soni - bu test natijalari , infeksiyalar yoki kasalliklarning tarqalishi va darajasi haqida ma'lumot beruvchi o'ziga xos bo'lmagan raqam . Xavfli hudud - bu aholi o'rtasida test natijalari , infeksiyalar yoki kasalliklarning mahalliy chastotasi keskin oshgan , kengroq ma'noda mahalliy infeksiyalar soni keskin ko'paygan hudud . Ko'rib chiqilayotgan aholidan bo'lgan shaxsning belgilangan vaqt ichida kamida bir marta ko'rib chiqilayotgan kasallikka chalinish ehtimoli , shuningdek , kumulatif insidans deb ataladi Kasallikning tarqalishi ko'rib chiqilayotgan populyatsiyadagi zararlangan shaxslarning ulushini ko'rsatadi . Checkoway va boshqalarga ko'ra . 1989 yilda " vaqtning bir nuqtasida tarqalish " yoki nuqta tarqalishi va " ma'lum bir vaqt oralig'ida tarqalganlik " yoki davr tarqalishi o'rtasida aniqroq farqlash mumkin . Davrning tarqalishining muammoli talqini tufayli , odatda nuqta tarqalishiga e'tibor qaratiladi , bu odatda faqat tarqalish haqida gapirganda nazarda tutiladi . Tarqalishi odatda koeffitsient sifatida taqdim etiladi ya'ni populyatsiyadagi mavjud holatlar soni (masalan , bemor , vafot etganlar , davomiyligidan qat'i nazar , to'yib ovqatlanmaydigan va hokazo) ushbu populyatsiyaning barcha a'zolari soniga bo'linadi . Tarqalishi , kasallikning qanchalik keng tarqalganligini ko'rsatadigan o'lchovni kasallanish darajasi bilan aralashtirib yubormaslik kerak bu aholidagi kasallikning yangi holatlari ko'rsatkichi Misol : 2002 yil 1 yanvar holatiga ko'ra ,

ma'lum bir kompaniyaning 1024 nafar xodimi bel muammosidan aziyat chekdi . 15 000 ishchi kuchi bilan tarqalish 0,068 yoki 6,8 foizni tashkil qiladi .

Epidemiologiya yondashuvini nafaqat yuqumli kasalliklarga , balki saraton kasalligiga ham tatbiq etgan birinchi shifokorlar 1870 - yillarning oxirlarida Valter Gesse va Fridrix Xartinglar edi . Valter Xesse 1877 yilda Ruda tog'laridagi Shvartsenberg tumanining tuman shifokori etib tayinlangan . Uning mas'uliyati hududiga 83 qishloq kirdi , ularda asosan konchilar yashaydi . Gesse sog'lig'ining yomonligidan hayratda qoldi va odatda yosh konchilar shu kungacha yashadi . Paracelsus allaqachon 1567 yilda bu hududda o'pka kasalliklarining paydo bo'lishini tasvirlab bergan edi , u buni tog'ga qaramlik deb ta'riflagan . Ammo kasallikning sababi noma'lum edi . Kon shifokori Xarting bilan birgalikda Gesse individual kasallik holatlarini yig'ishni , konchilar bilan suhbatlashishni , atrof - muhitni o'lchashni va nihoyat 20 ta otopsiyani o'tkazishni boshladi . Tekshiruv yakunida konchilar o'rtasida saraton kasalligi to'planib qolgani , buning sababi ularning mehnati bilan bog'liqligi aniq bo'ldi . Gesse va Xarting asbest changini Shneeberger kasalligining qo'zg'atuvchisi ekanligiga shubha qilishdi , faqat keyinchalik olimlarbu joyning maxsusgeologiyasi tufayli BiCoNi rudalari bilan chambarchas bog'langan uran rudalari ekanligini isbotlashdi.edi . Hesse va Xartingning Shneebergda qilgan ishlari bir qator boshqa olimlar uchun namuna bo'ldi . Ulardan eng mashhuri , 1895 yilda anilinni qayta ishlash sanoatida ishlash va siydik pufagi saratoni paydo bo'lishi o'rtasida bog'liqlik borligini isbotlashga muvaffaq bo'lgan Lyudvig Renning yutug'idir . Epidemiologiya kasalliklarning ijtimoiy , geografik va iqtisodiy kontekstini ham ko'rib chiqadi , tibbiyot esa asosan viruslar va jismoniy shikastlanishlar kabi bevosita omillar bilan chegaralanadi . Epidemiologiyada HI virusi OITS kasalligini keltirib chiqaradi , deb aytishning o'zi etarli emas . Epidemiologlar har bir holat boshqa omillarga ta'sir qiladigan kengroq muhitni o'rganadilar .O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6196-son Farmoniga muvofiq, shuningdek, mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada rivojlantirish hamda ushbu sohadagi davlat siyosatining istiqbolli yo'nalishlarini belgilash maqsadida:

1. Jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi ilg'or xorijiy va milliy tajribalar asosida ishlab chiqilgan hamda aholini har qanday tahdidlardan kafolatli himoya qilishga qaratilgan:O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi

konsepsiyasi (keyingi o‘rinlarda —Konsepsiya) 1-ilovaga muvofiq;2022 —2025-yillarda O‘zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta‘minlash tizimini rivojlantirish strategiyasi (keyingi o‘rinlarda —Strategiya) 2-ilovaga muvofiq2022 —2025-yillarda O‘zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta‘minlash tizimini rivojlantirish strategiyasini 2022-yilda amalga oshirish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” (keyingi o‘rinlarda —“Yo‘l xaritasi”) 3-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.Konsepsiya, Strategiya va “Yo‘l xaritasi”da belgilangan chora-tadbirlarning o‘z vaqtida va samarali amalga oshirilishini ta‘minlash yuzasidan mas‘uliyat jamoat xavfsizligini ta‘minlovchi davlat organlarining shaxsan birinchi rahbarlariga yuklatilsin.

2. Konsepsiya va Strategiyaning bosqichma-bosqichamalga oshirishning quyidagi tartibi o‘rnatilsin:Vazirlar Mahkamasi (A.N. Aripov) —2023 —2025-yillarda har yili jamoat xavfsizligini ta‘minlashning samarali tizimini joriy qilish bo‘yicha aniq mexanizmlarni nazarda tutuvchi manzilli chora-tadbirlar dasturini tasdiqlasin hamda ijrosini qat‘iy nazoratga olsin;O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Xavfsizlik kengashi (V.V. Maxmudov) —har yarim yilda davlat organlari rahbarlarining “Yo‘l xaritasi” va Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan manzilli chora-tadbirlar dasturlari ijrosi, shu jumladan mazkur dasturlarning hududlar kesimida amalga oshirilishi yuzasidan hisobotlarini eshitish va tanqidiy muhokama qilish amaliyotini yo‘lga qo‘ysin.

3. Belgilansinki:Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar markazlari va Toshkent shahrida ommaviy tadbirlarni o‘tkazishda hamda istirohat bog‘lari, xiyobonlar va bozorlarda jamoat tartibini saqlashni tashkil etish bevosita Milliy gvardiya bo‘linmalari tomonidan amalga oshiriladi;2022-2023-yillarda tuman ichki ishlar organlari tarkibidagi konvoy bo‘linmalari bosqichma-bosqich viloyat ichki ishlar organlarining bevosita bo‘ysunuviga o‘tkazilib, yagona boshqaruv tizimi asosidatumanlararo xizmat o‘tash tamoyiliga muvofiq qayta tashkil etiladi.

Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi sohasini davlat tomonidan tartibga solish

4-modda. Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari

Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

sanitariya-gigiyena tadbirlarini va epidemiyaga qarshi tadbirlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish;

davlat tomonidan sanitariya-epidemiologiya normalarining joriy etilishi;
aholining sanitariya madaniyati darajasini oshirish;
davlat sanitariya nazoratini amalga oshirish;
xalqaro hamkorlikni amalga oshirish.

5-modda. Sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari

Sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari davlat organlari hamda boshqa organlar, yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan rioya etilishi shart bo'lgan aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi sohasidagi talablarni belgilaydigan hujjatlardir. Sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari O'zbekiston Respublikasi Bosh davlat sanitariya vrachi tomonidan tasdiqlanadi. Sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida majburiy tartibda huquqiy ekspertizadan o'tkaziladi hamda ijobiy xulosa olinganidan keyin hisobga qo'yiladi. Sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari, agar hujjatlarning o'zida kechroq muddat ko'rsatilmagan bo'lsa, rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kiradi.

Sanitariya-epidemiologiya xizmati va uning hududiy bo'linmalari o'z vakolatlarini barcha davlat organlari va tashkilotlari, ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshiradilar; Sanitariya-epidemiologiya xizmati boshlig'i O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan, uning o'rinbosarlari esa sog'liqni saqlash vazirining taqdimnomasiga ko'ra Vazirlar Mahkamasi tomonidan lavozimga tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi; Respublika ixtisoslashtirilgan epidemiologiya, mikrobiologiya, yuqumli va parazitlar kasalliklar ilmiy-amaliy tibbiyot markazi va uning L.M. Isayev nomidagi filiali Epidemiologiya, mikrobiologiya va yuqumli kasalliklar ilmiy tadqiqot instituti hamda L.M. Isayev nomidagi tibbiy parazitologiya ilmiy-tadqiqot instituti negizida tashkil etiladi;

Respublika ixtisoslashtirilgan epidemiologiya, mikrobiologiya, yuqumli va parazitlar kasalliklar ilmiy-amaliy tibbiyot markazi barcha davlat yuqumli kasalliklar shifoxonalari va dispansyerlari hamda davlat tibbiyot tashkilotlarining yuqumli kasalliklar bo'linmalari faoliyatiga tashkiliy-metodik rahbarlikni amalga oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nurmatov Dilshodjon Tursunmurod o'g'li, ``Jamoat Xavfsizligini Sanitariya-Epidemiologik Taxdidlardan Huquqiy Himoya Qilishni Takomillashtirish``, 2022-Y.
2. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 28.07.2020-y.

3. Roziqov K. Atrof-muhit va inson ekologiyasi muammolari, T.,TITLP,2006[1]2.S.Roziqov K, To'xtayev S, Nigmatov A, Sul'tonov R, Ekologiya va atrof-muhit haqida yetti saboq . Toshkent "Bioekosan", 2004.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1992-y. **O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I. KARIMOV**, Toshkent sh, 1992-yil 3-iyul,657-XII-soni.

